

RAIN.BOW

RAISE AGAINST INTOLERANCE.
NEW BRIDGES ON THE WEB

#RainBowErasmusPlus

Актуално състояние на
социалните и граждански
компетентности и
осъзнатост на ценностите
ЕВРОПЕЙСКИ ДОКЛАД

Свързани срещу нетолерантността.
Виртуални мостове в мрежата

Актуално състояние на социалните и
гражданските компетентности и
осъзнатост на ценностите

Европейски доклад

2020

Въведение

Проектът RAINBOW е пряко свързан с нарастващия национализъм и засилващата се ксенофобия в Европа. Основната цел, която партньорите си поставят е чрез въвеждането на методите на неформалното образование в училище да се даде гласност на проблемите около социалното приобщаване и да се популяризират положителните европейски ценности. В рамките на проекта ще бъде създадена общност, чиито членове ще придобият умения да провеждат кампании за европейски ценности и да насърчават съпричастността и разбирането между хората. Благодарение на подхода RAINBOW всяка от целевите групи в проекта (гимназиални учители и ученици) ще осмисли понятия и ще овладее стратегии, които ще дадат възможност за популяризиране на обществените ценности и гражданските компетентности.

Този доклад се основава на резултатите от проучване, което беше проведено с две анкети от май до септември 2020 година в Белгия, България, Франция, Италия, Румъния и Испания. В проучването взеха участие гимназиални учители и ученици между 14 и 19 години, а целта беше да се провери следното:

- Доколко запознати са учителите с особеностите на общуването в дигитална среда;
- Потребностите от методическа подкрепа и учебни материали по гражданско образование;
- Връзката между гражданската осъзнатост, от една страна, и речта на омразата и нетърпимостта, от друга;
- Доколко и как учениците възприемат предразсъдъците, гражданските компетентности, социалните мрежи;
- Доколко учениците и учителите се нуждаят от учебни материали по посочените теми.

В рамките на проучването бяха анкетирани 1741 лица – 254 учители и 1487 ученици от вече посочените европейски държави.

Настоящият доклад цели да представи общата картина на потребностите, възприятията и осъзнатостта на учителите и учениците в Белгия, България, Франция, Италия, Румъния и Испания. В проучването са споменати и някои методи за неформално учене, които могат да се използват в преподаването на гражданското образование, медийната грамотност и критичното мислене в гимназиалните класове.

Този доклад е изработен в рамките на проекта „Свързани срещу нетолерантността. Виртуални мостове в мрежата“, който се осъществява с финансовата подкрепа на ЕК по програма Еразъм+ (реф. No 612131-EPP-1-2019-1-IT-EPPKAZ-IPI-SOC-IN). Подкрепата на Европейската комисия за разработката на тази публикация не представлява одобрение на съдържанието, което отразява гледните точки единствено на своите автори. Комисията не носи отговорност как ще се използва информацията, изложена в документа.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Съдържание

Въведение.....	3
Съдържание.....	4
Част 1/ Как гимназиалните учители възприемат социалното и гражданското образование и общуването в дигитална среда.....	5
Социалното и гражданското образование в Европа.....	5
1. Теми, разглеждани от социалното и гражданското образование в Европа	5
2. Достатъчно ли е социалното и гражданското образование, което получават учениците в гимназиалния курс	6
3. Силните страни на социалното и гражданското образование днес.....	7
4. Как би могло да се подобри социалното и гражданското образование.....	7
5. Как учителите възприемат връзката между гражданската осъзнатост и речта на омразата	8
Как гимназиалните учители използват социалните мрежи за лични и служебни цели.....	8
Как гимназиалните учители възприемат социалните мрежи и процесите в тях	10
1. Ползите от социалните мрежи според учителите	10
2. Как учителите възприемат връзката между социалните мрежи и речта на омразата	11
3. Медийната грамотност – един възможен отговор, който да помогне за намаляване на негативното влияние на социалните мрежи?	11
Доколко гимназиалните учители се нуждаят от методическа подкрепа и учебни материали, за да преподават граждански и социални теми.....	11
1. Състояние на наличните инструменти/обучения за работа с гражданските и социалните теми, както и с речта на омразата и с фалшивите новини	11
2. Материали в отговор на нуждите на учителите.....	12
Част 2/ Как учениците от гимназиалния етап възприемат предразсъдъците, толерантността, гражданските компетентности, социалните мрежи.....	14
Възприемане на гражданските и социалните компетентности	14
1. Какво според учениците означава да бъдеш добър гражданин?	14
2. Осъзнаване на социалните и гражданските компетентности.....	14
3. Как според учениците може да се подобри социалното и гражданското образование.....	16
Опитът на учениците с различни видове дискриминация	17
1. Някога били ли сте обект на дискриминация или свидетел на такава?	17
2. Защо някои хора дискриминират другите?	18
Опитът на учениците със социалните мрежи, фалшивите новини и материалите, съдържащи насилие	18
1. Как учениците използват социалните мрежи	18
2. Опитът на учениците с фалшивите новини, онлайн речта на омразата и дискриминацията	20
Познанията на учениците за особеностите на социалните мрежи в дигиталната ера	21
Приложения:	22
Учители	22
Ученици	23

Част 1/ Как гимназиалните учители възприемат социалното и гражданското образование и общуването в дигитална среда

Социалното и гражданското образование в Европа

1. Теми, разглеждани от социалното и гражданското образование в Европа

Подходът към социалното и гражданското образование в гимназиалния етап се различава в различните европейски държави. Във Франция например гражданското образование спада към задължителните учебни предмети. Преподават го учителите по история и география като, в зависимост от съдържанието на учебния материал, се включват и педагози по други предмети. В Италия социалното и гражданското образование стана задължително едва през тази учебна година (2019–2020). Смята се, че предметът има допирни точки с всички образователни дейности.

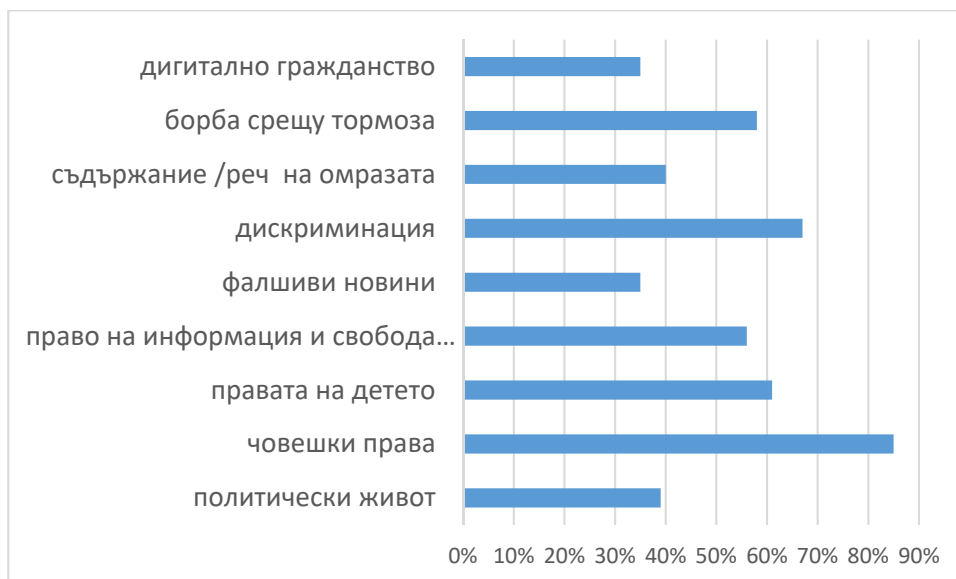
В други страни като Испания и Румъния гражданското и социалното образование е задължителен или избираем предмет, като решението за статута му се взема от училището. В Испания всяка автономна област има право да създава свои учебни програми и да контролира начините, по които те се прилагат в училищата. Повечето области са заложили ориентири, които да се следват, или предлагат определени препоръки, но дават право на всяко училище, дори на отделните учители, да преподават гражданското и социалното образование по начини, които те смятат за подходящи. В Румъния гражданското и социалното образование, както и някои други дисциплини (имащи роля при формирането на гражданските и социалните умения) са или задължителни, или избираеми, според решението на училището.

В Белгия ситуацията също е различна. В страната няма установени традиции за гражданското образование. Съвсем наскоро, едва през 2018 година, Фламандския парламент одобри шестнадесет ключови компетентности, около които трябваше да се формулират новите образователни цели, в рамките на които и целите на гражданското образование станаха възможни за постигане и оценка. И въпреки че правителството определя степента, в която трябва да се постигнат тези цели, от училищата зависи да конкретизират начините, по които да постигнат изискуемото. Гражданското и социалното образование могат да се преподават отделно или да се интегрират в други предмети.

В България социалното и гражданското образование присъства като отделен предмет само във втория етап на гимназиалното образование (11-и и 12-и клас) и то от скоро. В по-долните класове, още от началното ниво, темите са включени в предметите от направлението *Обществени науки и гражданско образование*. Това направление обхваща различни предмети от учебната програма – история, география и други, които в началните класове се преподават в интегрирани предмети като „Околен свят” и „Човекът и обществото”.

Фигура 1: Теми, обхванати от социалното и гражданското образование в Европа

Допитахме се до учителите какви теми са застъпени в социалното и гражданското образование в съответните страни. Най-силно застъпените на европейско ниво теми са свързани с *човешките права* (85% от отговорите), след което се нареждат тези, свързани с *дискриминацията* (67%) и с *правата на децата* (61%).

От друга страна, най-малко застъпените теми са тези, свързани с медийната грамотност – *дигитално гражданство* (35%), *фалшиви новини* (35%), *съдържание, излъчващо омраза* (40%).

Темите, които са свързани с *политическия живот* в страната (39%), също се разполагат в края на списъка с изучавани въпроси. Ситуацията обаче е коренно различна в Италия, където политическият живот се явява втората най-често обсъждана тема, а в Белгия – третата.

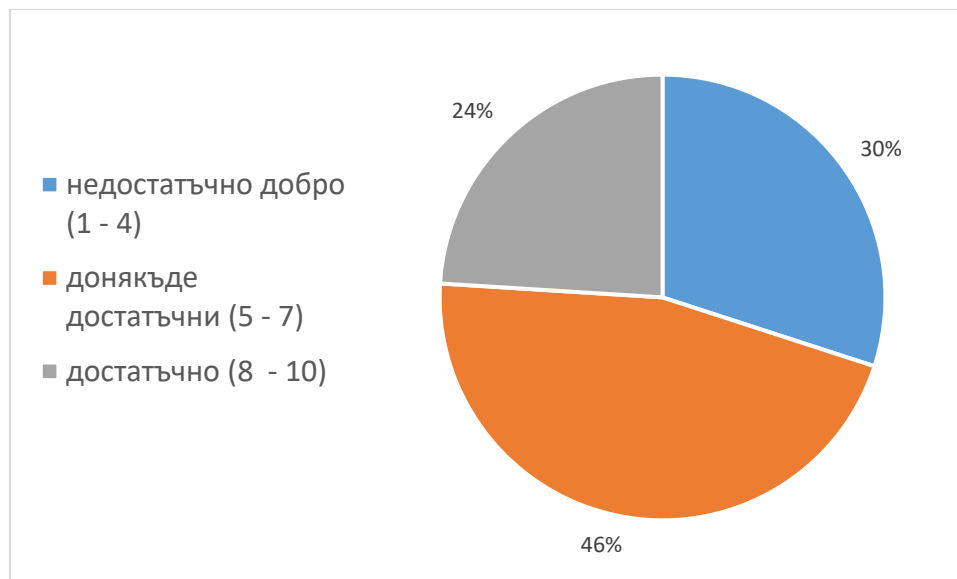
2. Достатъчно ли е социалното и гражданското образование, което получават учениците в гимназиалния курс

Мненията доколко социалното и гражданското образование е достатъчно са разпределени по цялата скала. Почти половината от респондентите считат, че то е достатъчно до известна степен (46%). Според 30% образованието не е достатъчно, докато за 24% то е достатъчно. Средният резултат е 5,79 от 10. Фактът, че само половината от респондентите мислят, че социалното и гражданското образование е достатъчно, е основание да се мисли за подобрения.

Учителите във Франция в най-голяма степен проявяват негативно отношение – почти 8 от 10 (78%) смятат, че гражданското и социалното образование *изобщо не е достатъчно*, и дават оценка от 1 до 4 по 10-степенната скала. В другите страни от проекта под 50% от учителите са дали отрицателен отговор – Испания (44%) и Италия (25%) се нареждат съответно на второ и на трето място.

Фигура 2: Ниво на удовлетвореност от гражданското и социалното образование във вашата страна

3. Силните страни на социалното и гражданското образование днес

На въпроса кои са силните страни на социалното и гражданското образование днес, учителите изтъкват по-скоро какво може да се подобри, а не кои са силните страни. И това е съвсем логично, след като положителните отговори на въпроса „Смятате ли, че гражданското и социалното образование са достатъчни?“ са едва 24%.

Повече от половината от респондентите (55%) посочват, че часовете за социално и гражданско образование са мястото, на което учениците се учат да дебатират, да изказват мнението си и да го защитават, използвайки подходяща аргументация. Освен това, учителите смятат, че тези часове дават добра възможност на учениците да показват креативността си и да се научат да се изразяват свободно.

Някои учители споменават, че социалното и гражданското образование адресира актуални теми (и за учителите, и за учениците), което е полезно. Като силни страни на образованието по темата се посочват още интердисциплинарният му характер, както и неговата роля като катализатор за осмислянето на демократичните ценности – уважение към другите, антидискриминация, борба с насилието.

4. Как би могло да се подобри социалното и гражданското образование

Учителите дават различни предложения за подобряване на социалното и гражданското образование. 28% от респондентите предлагат да се даде възможност за по-практически подход. Учителите смятат, че социалното и гражданското образование трябва да включва повече от личния опит на учениците, както и повече действителни казуси. Теоретичният подход към темите не успява да привлече вниманието на учениците, докато свързването на темите с личния опит на младежите ще допринесе за тяхното ангажиране. Така, когато социалното и гражданското образование се приближи до ежедневието на учениците, има вероятност те наистина да проявят интерес към предмета.

Друго възможно подобрене е да се отделя повече време (най-вече според учителите от Франция и Испания) и ресурси на тази тема. Респондентите казват, че знаят колко важно е социалното и гражданското образование, но никога нямат достатъчно време, в което наистина да се фокусират върху предмета.

12% от респондентите предлагат да се разработи стратегия за по-широкообхватна тематика на предмета в училище или да се акцентира на междупредметния подход. За да мотивират необходимостта от последното, учителите споменават, че тази учебна дисциплина има връзка с всеки аспект от ежедневието ни. Интердисциплинарният подход към социалното и гражданското образование означава темите на направлението да бъдат коментирани в рамките на различните предмети, а да не бъдат отделени в специален час или предмет.

Освен това респондентите изтъкват необходимостта от специално обучение (8%) и материали (8%) за социалното и гражданското образование, което да позволи на учителите да се чувстват по-подготвени и компетентни по време на работа. Добра идея е и заинтересовани страни извън училището по-често да се включват в часовете. Някои респондентите споменават специалисти като журналисти или научни работници, други предлагат в часовете да се канят лица, преживели различни събития (например оцелели от Холокоста).

5. Как учителите възприемат връзката между гражданската осъзнатост и речта на омразата

42% от респондентите са *съгласни отчасти* с твърдението, че социалното и гражданското образование може да се справи с речта на омразата във виртуалното пространство, докато 35% са *напълно съгласни*. От друга страна, *несъгласни* са 23% от респондентите. Средният резултат е 6,03 от 10. Това означава, че връзката между гражданската осъзнатост и речта на омразата във виртуалното пространство не е напълно очевидна за учителите.

Как гимназиалните учители използват социалните мрежи за лични и служебни цели

На въпроса кои социални мрежи използват, учителите споделят, че най-често използват Whats'app (49% от учителите го използват *много често* макар резултатите да варират значително в отделните страни), Youtube (30%), Facebook (28%) и Messenger (19%).

От друга страна, мрежите, които се използват най-рядко, са Twitter (72% никога не са го използвали), Discord (72%), Vimeo (70%) и LinkedIn (60%).

При обединяването на отговорите *никога* и *рядко* може да се направи заключението, че Vimeo (общо 89%) е най-слабо използваната мрежа. От друга страна, при обединяването на категориите *често* и *много често* Youtube (78%) се отличава като най-често използваната социална мрежа.

Ето за какво учителите използват социалните мрежи в личния си живот:

За общуване със семейство и приятели: Най-използваните социални мрежи за тази цел са двете приложения за бързи съобщения Whats'app (70% от отговорите) и Messenger (41%). Facebook също е посочен от 41% от респондентите. Другите социални мрежи се използват много рядко за тази цел.

За споделяне на съдържание: Whats' app (48%) и Facebook (44%) са най-често използвани, след което се нареждат Instagram (27%) и Youtube (26%).

За гледане на видеоклипове: Разбираемо е, че най-известната и най-успешната онлайн платформа за клипове Youtube е и най-често използвана за тази цел, като събира 87% от отговорите. След нея се нареждат Facebook (27%) и Vimeo (11%).

За лично осведомяване: Facebook (44%) и Youtube (37%) се открояват като най-често използваните платформи, които учителите използват, за да се информират по различни теми. Останалите платформи, с изключение на Discord и Vimeo, също се използват, като на всяка се падат по около 15% от отговорите.

За себеизява: Whats' app (46%) и Facebook (43%) са платформите, които учителите използват най-често, за да изразят себе си, след което се нареждат Messenger (19%) и Instagram (22%).

Свободно време: Отново Facebook (52%) и Youtube (42%) водят списъка на най-често използвани платформи за прекарване на свободното време. Следват ги Instagram (27%) и Whats' app (17%).

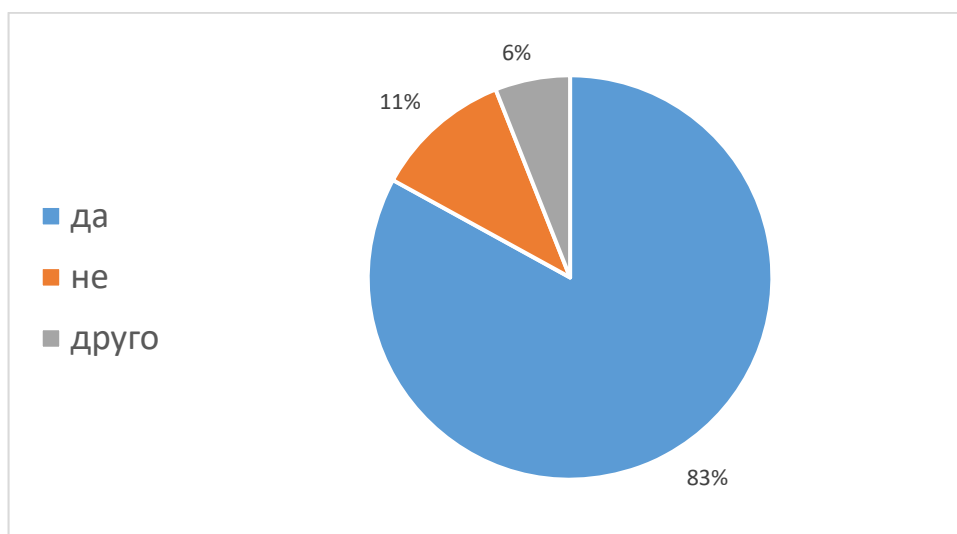
Що се отнася до използването на социални мрежи за служебни цели, важно е да се отбележи, че 40% от учителите са отговорили, че не ги използват в професионален план. Сред останалите 41% ги използват, за да споделят учебно съдържание с учениците си, 39% - за да общуват с тях и 37% - за да работят с тях. Това разпределение на отговорите показва, че причините, поради които се използват социални мрежи, са много равномерно разпределени сред учителите и няма цел, която да се очертае като много по-значима от другите. Въпреки това обаче трябва да вземем под внимание фактът, че това проучване се извърши в специфична среда, дирижирана от кризата с Covid-19. В този период много училища останаха затворени и ученето от разстояние беше приложено в много държави. Това може би е повлияло на цифрите, които са представени в настоящия доклад.

Youtube (39%), Whats' app (33%) и Facebook (32%) са трите платформи, които се използват най-често от учителите, за да се сподели учебно съдържание. Платформите, работещи на принципа на бързите съобщения, са най-често използвани за общуване с учениците. Whats' app събира 33%, а Messenger 32%. Това означава, че учителите в голяма степен използват едни и същи социални мрежи и за лични, и за професионални цели.

На въпроса дали работят с учениците по изучаване на социалните мрежи, 83% от учителите отговарят утвърдително, докато 11% не работят по теми, свързани със социалните мрежи. Тези 11% се отнасят към учителите, които имат повече от 20 години педагогически стаж, които не използват редовно социалните мрежи дори и за лични цели. Докато 42% от учителите, участвали в проучването са с повече от 20 години стаж, 64% от учителите, които не използват социални мрежи, за да работят с учениците си, имат стаж от този порядък. Само учителите от Румъния отговарят на 100% на този въпрос с *Да*, докато 73% до 86% от учителите от други страни отговарят с потвърждават, че работят с учениците си по въпроси, касаещи социалните медии. Единственото изключение тук се явява Франция, където едва 50% от учителите са отговорили, че работят с учениците си в социалните мрежи.

Фигура 3: Работите ли по теми, свързани със социалните медии със своите ученици?

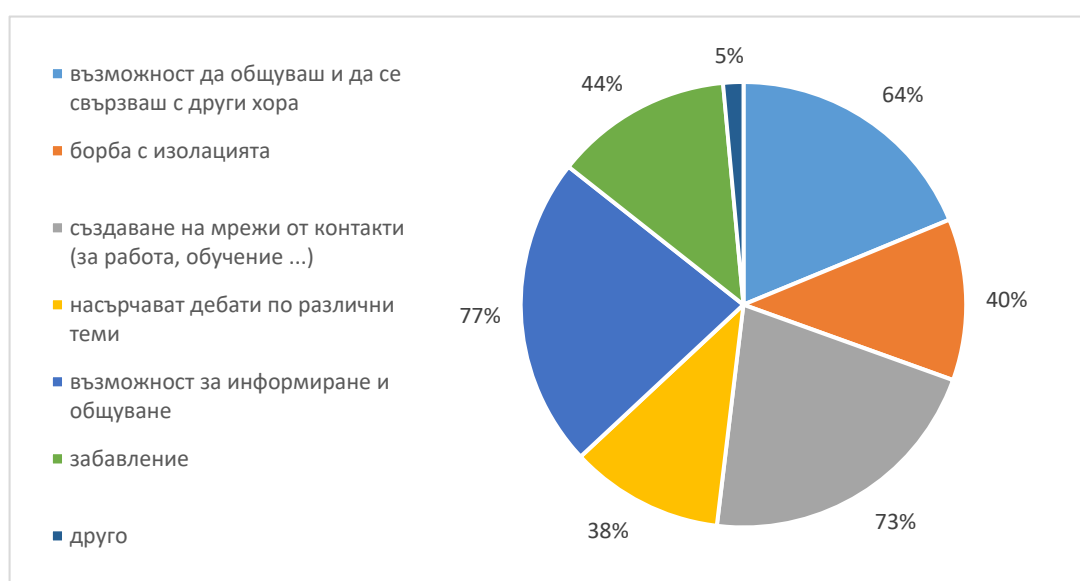

Как гимназиалните учители възприемат социалните мрежи и процесите в тях

1. Ползите от социалните мрежи според учителите

Според учителите най-голямата полза, която социалните мрежи носят, е това, че са източници на информация и комуникационно средство (77% от получените отговори). След това учителите смятат, че социалните мрежи могат да улеснят създаването на полезни връзки (73%) и да позволят на потребителите да се ангажират и да си партнират с други потребители (64%). Отговорите, дадени на другите опции, са разпределени почти поравно: 44% смятат, че ползите от социалните мрежи са в развлекателните им възможности, в приноса им в борбата с изолацията (40%) и във възможността да се представят и защитават различни идеи (38%).

Фигура 4: Според вас какви са ползите от социалните мрежи, какво позволяват те?

2. Как учителите възприемат връзката между социалните мрежи и речта на омразата

75% от учителите са съгласни, че социалните медии улесняват разпространението на фалшиви новини и на материали, съдържащи насилие. Основните причини, които се посочват в тази връзка, са бързината, с която се споделя съдържанието, и реакцията на ответната страна (74%), както и анонимността, позволена от общуването в социалните мрежи (73%). Големият брой потребители на социални мрежи (52% от получените отговори) и ефектът на резонанса (49%) също се изтъкват като важни (макар и не чак толкова) причини за разпространението на фалшиви новини и на материали с насилие. Стандартизацията на профилите и съдържанието в социалните мрежи събира едва 20% от отговорите.

Важно е да се отбележи, че учителите във Франция се различават, като 22% от тях не са съгласни с факта, че социалните мрежи улесняват разпространението на речта на омразата.

На въпроса за негативното влияние, което социалните мрежи оказват върху уязвимите ученици, по-голямата част от учителите отговарят, че са забелязали подобно влияние. 60% от учителите мислят, че социалните мрежи улесняват разпространението на материали, съдържащи насилие, и на реч на омразата. Споделянето на депресивни мисли, както и социалната изолация, макар и по-рядко, също се определят като фактори с отрицателно въздействие. Това вероятно е свързано с факта, че сред посочените силни страни на социалните мрежи е и възможността, която те дават на учениците да общуват и да създават мрежи от контакти.

3. Медийната грамотност – един възможен отговор, който да помогне за намаляване на негативното влияние на социалните мрежи?

Над 50% от учителите, участващи в анкетирването, оценяват медийната грамотност на учениците си като „крайно недостатъчна“, за да се пребори с негативните ефекти на социалните мрежи. Това може да прозвучи изненадващо, като се има предвид, че на въпроса за евентуалните подобрения в гражданското и социалното образование само 2% от учителите са предложили да се постави фокус върху медийната грамотност на учениците. Според 40% от учителите медийната грамотност на учениците е „достатъчна в определена степен“, докато едва за 7% тя е „напълно достатъчна“.

Доколко гимназиалните учители се нуждаят от методическа подкрепа и учебни материали, за да преподават граждански и социални теми

1. Състояние на наличните инструменти/обучения за работа с гражданските и социалните теми, както и с речта на омразата и с фалшивите новини

27% от учителите мислят, че не са достатъчно подготвени и обучени, за да работят с учениците си върху социални и граждански теми. 28% смятат, че нямат достатъчно добра подготовка, за да работят върху речта на омразата и върху фалшивите новини в Интернет. Освен това 45% от учителите смятат, че са само в известна степен подготвени, докато 43% смятат, че могат да се справят, когато работят с учениците си върху речта на омразата и фалшивите новини. Това означава, че повече от 70% от учителите (общ процент на

отговорите в категориите *крайно недостатъчно* и *достатъчно в известна степен* за всяка от темите) имат нужда от специфично обучение и по двете теми, за да могат да работят компетентно по тях.

Разпределението на отговорите на въпроса дали материалите и ресурсите са достатъчни, е малко по-различно: докато 43% от респондентите твърдят, че тези материали и инструменти не са достатъчни, близо половината от отговорилите са на мнение, че те са достатъчни в известна степен. Само 17% от учителите мислят, че материалите и ресурсите са съвсем достатъчни.

Тези числа показват, че учителите може да бъдат малко по-добре оборудвани и обучени, за да работят по тези въпроси. Следователно и необходимостта от материали и ресурси е значителна.

Фигура 5: Достатъчни ли за съществуващите инструменти /обучения за гражданско и социално образование

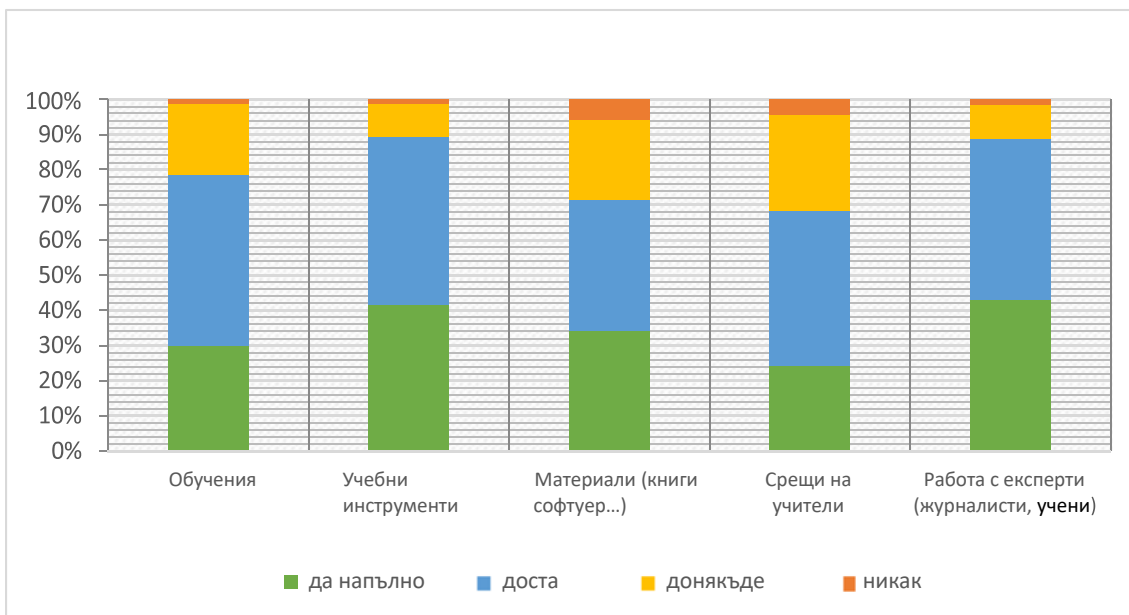

2. Материали в отговор на нуждите на учителите

Според 78% от учителите най-необходими са целенасочени обучения, докато срещите на учители събират 68% от отговорите. Една възможност, която не беше предложена в предишните въпроси, но получи най-голямо одобрение в рамките на този въпрос, е възможността да бъдат привлечени експерти по различни теми (89%).

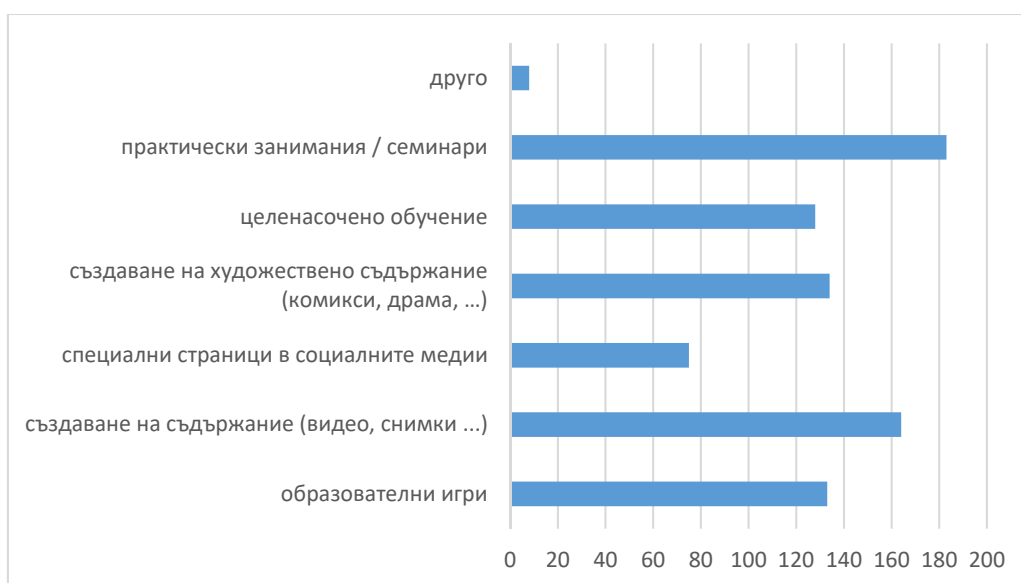

Фигура 6: Какво може да отговори на вашите нужди? (гледна точка на учителите, в%)

На въпроса кои от образователните средства биха били полезни, за да се възбуди интересът на учениците към социалното и гражданското образование, мнозинството от отговорите бяха свързани с организирането на практически занимания по тези въпроси (72%). На следващото място беше поставено създаването на дигитално съдържание – клипове и снимки (64%), образователни игри (53%), създаване на материални с художествена стойност (52%) и специализирани обучения (50%).

Фигура 7: Кой вид инструменти биха били ефективни за повишаване на осведомеността на учениците? (брой отговори)

Част 2/ Как учениците от гимназиалния етап възприемат предразсъдъците, толерантността, гражданските компетентности, социалните мрежи

Възприемане на гражданските и социалните компетентности

1. Какво според учениците означава да бъдеш добър гражданин?

Повечето от моделите на поведение, които бяха включени във въпросника за ученици, получиха положителни квалификации. Като цяло можем да кажем, че младите хора се доверяват на политическите институции само до известна степен и не считат *политическите каузи* и *гласуването* за важни, за разлика от въпросите, които оказват директно влияние върху живота им – като например *общността* и *семейството*. В действителност 78% от респондентите смятат, че е важно или много важно да се *осигури финансовото благополучие на семейството*.

Като много важни модели на поведение на добрия гражданин също са определени и: *уважаването на правото на другите да имат свое мнение* (приблизително 73% от учениците мислят, че това е *много важно* или *важно*), *познаването на правата на човека* (74%) и *полагането на грижи за опазване на природните ресурси* (76%). Други модели на поведение, отбелязани като *много важни*, са: *познаването на националната история* (66%), *спазването на закона* (73%), *усърдният труд* (73%). Модели, свързани със солидарността, също се приемат за важни за добрия гражданин: 74% от учениците мислят, че е много важно *да се помага да хората, живеещи в неблагоприятни условия*, 62% мислят, че е много важно или важно *да участват в дейности в помощ на различни общности*.

На противоположния край се намират: *присъединяването към политическа партия*, което събира 62% отрицателни отговора (*изобщо не е важно* или *не е много важно*), *участието в политически дискусии* има подобен резултат, събирайки малко повече от 62% отрицателни отговори. *Следенето на политическите въпроси в медиите* бива оценено двойко – 45% от респондентите смятат, че то *не е важно изобщо* или *не е много важно*. Резултатите за Белгия са много показателни в това отношение, тъй като *да бъдеш член на политическа партия* е *не особено важно* за повече от 90% от учениците, а *участието в политически дискусии* е отхвърлено от 85% от учениците.

2. Осъзнаване на социалните и гражданските компетентности

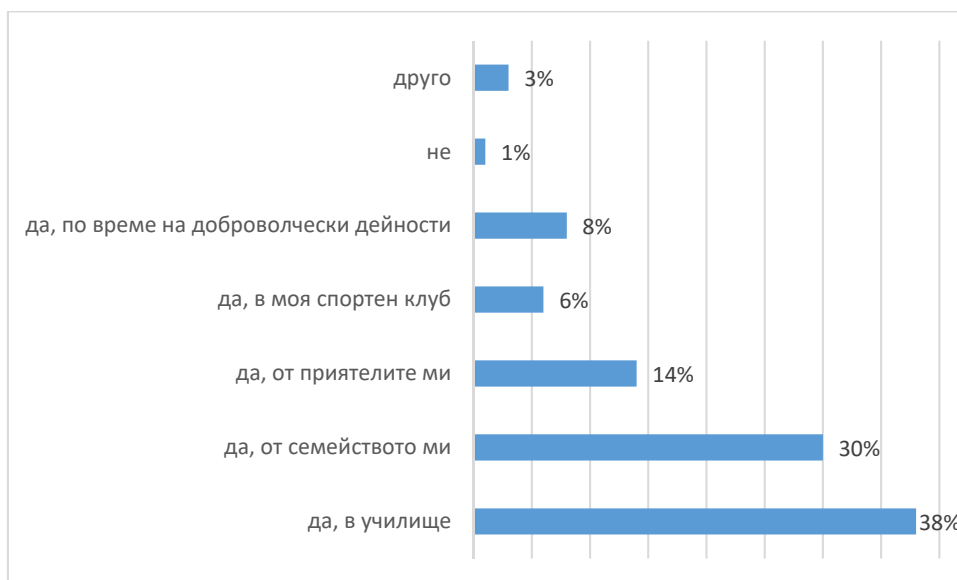
Според дефиницията в Препоръката на Европейския парламент и на Съвета от 18 декември 2006 година за Ключовите компетентности за ученето през целия живот (2006/962/ЕС), социалните и гражданските компетентности включват личностни, междуличностни и междуклтурни компетентности и покриват всички форми на поведение, което подготвя индивидите да участват по ефективен и градивен начин в социалния и трудовия живот, и най-вече във все по-разноликите общества, и когато е необходимо, да решават конфликти. Гражданските компетентности подготвят индивидите да участват напълно в обществения живот, като се базират на знания за социални и политически понятия и структури, и на отдаденост към активно и демократично участие.

Голяма част от учениците (75%) смятат, че е абсолютно необходимо младите хора да получават образование за граждански и социални компетентности. В допълнение, едва 1% от тях заявява, че не са били заинтригувани от тези теми, докато останалите от тях са били заинтригувани в различни контексти. При по-голямата част от учениците това се е случило в училище (30%), а приятелите също са изиграли важна роля (14%). Доброволческите дейности (8%) и спортните клубове (6%) се нареждат на последните места. Учениците споменават и други места като скаутски лагери или различни форми на религиозно образование.

Важно е да се отбележи, че *семейството* играе най-важната роля за изграждане на социалните и граждански компетентности на младежите в България, за разлика от *училището*, което за учениците от Франция, Румъния, Белгия, Испания и Италия се нарежда на първо място. В България 72,9% декларират, че са получили информация от семействата си, а училищата се нареждат на второ място с 64,6%. Фактът, че почти 35% от респондентите не са посочили училището като важно място за развиване на гражданските компетенции в България, и се явява интересен показател, който привлича вниманието.

Фигура 8: Къде получавате информация по социални и граждански теми

Въпреки че повечето от учениците смятат, че социалните и гражданските компетентности са важни и заявяват, че са получили известно социално и гражданско образование, 18% от тях смятат или че такова образование е *безполезно*, или че *не знаят дали е полезно*. Останалите 82% посочват, че в часовете по социално и гражданско образование, освен някои други теми, са научили да разбират по-добре какво е дискриминация (37%), разбрали са как да предпазят себе си или другите (25%), или как да избягват подобни ситуации (20%).

3. Как според учениците може да се подобри социалното и гражданското образование

Според отговорите на учениците, най-голямата сила на настоящото социално и гражданско образование е това, че позволява на младите хора да се научат да бъдат толерантни и следователно да живеят по-добре в обществото (34% от отговорите, засягащи силните страни на образованието). Други 20% от отговорите са разположени в подобна посока – според тях младите хора могат да се научат да уважават другите хора и тяхното мнение благодарение на социалното и гражданското образование. 14% от учениците също така мислят, че социалното и гражданското образование дава възможност на учениците да разберат по-добре своите права и задълженията си. На въпроса какви идеи биха дали, за да се подобри социалното и гражданското образование, по-голямата част от учениците, дъли някакъв отговор на този въпрос (555 от общо 835 отговора или 66%) *нямат идея* или просто са казали, че *не желаят да отговорят*.

Разпределението на предложенията от останалите 280 отговора е както следва:

- да се отделят повече ресурси и повече време на този предмет в училище (27%), например да се включат задължителни часове още от ранните класове;
- други 25% предлагат програмата на социалното и гражданското образование да се адаптира така, че да отговори по-добре на нуждите, интересите и реалността, с която младите хора се сблъскват ежедневно, например като се използват конкретни примери или се използва проектно-ориентирано обучение. Учениците от Франция и Испания предлагат да се коментират и спорни въпроси (например ЛГБТИ+ общности) и да се говори повече за дискриминацията, расизма, насилието и за начините, по които те могат да се ограничат;
- Други 17% предлагат да се организират социални и граждански акции извън училище, например да се провеждат информационни кампании;
- 10% мислят, че за да се подобри социалното и гражданското образование, учениците трябва да имат достъп до повече извънкласни дейности, свързани с предмета.

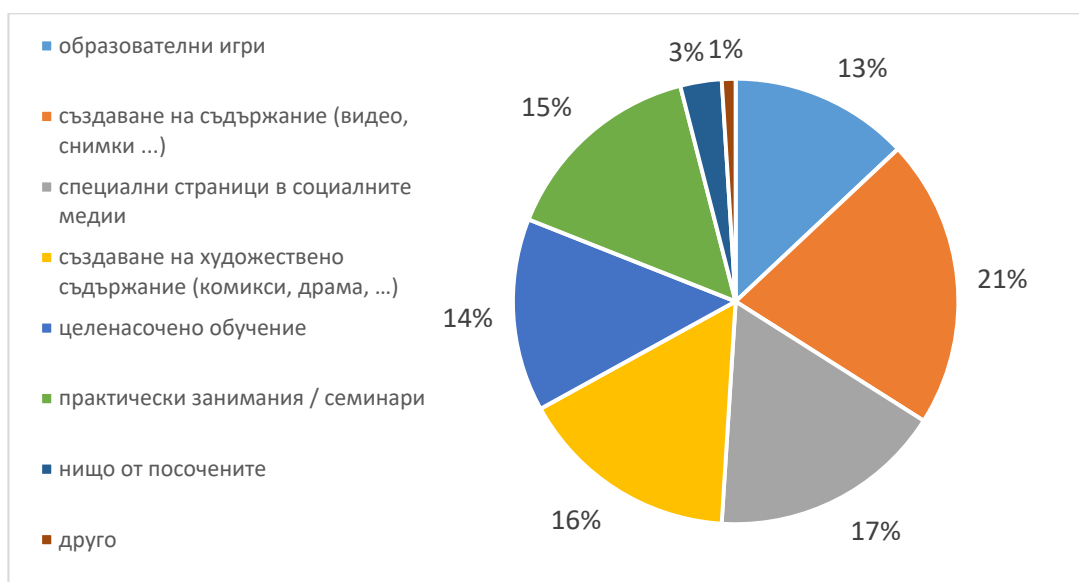
Фигура 9: Предложения за подобряване на гражданското образование

От предложния списък с възможни дейности, с които да се повиши тяхната осведоменост, учениците отдават предпочитание на *създаването на учебно съдържание* (21% от дадените отговори са за съдържание като клипове и снимки, 17% за специални уеб страници, 16% за създаване на художествено съдържание). Практическите занимания (15%), обучението (14%) и образователните игри (13%) получават малко по-ниска оценка.

Фигура 10: Какъв вид действия за повишаване на осведомеността биха били ефективни?

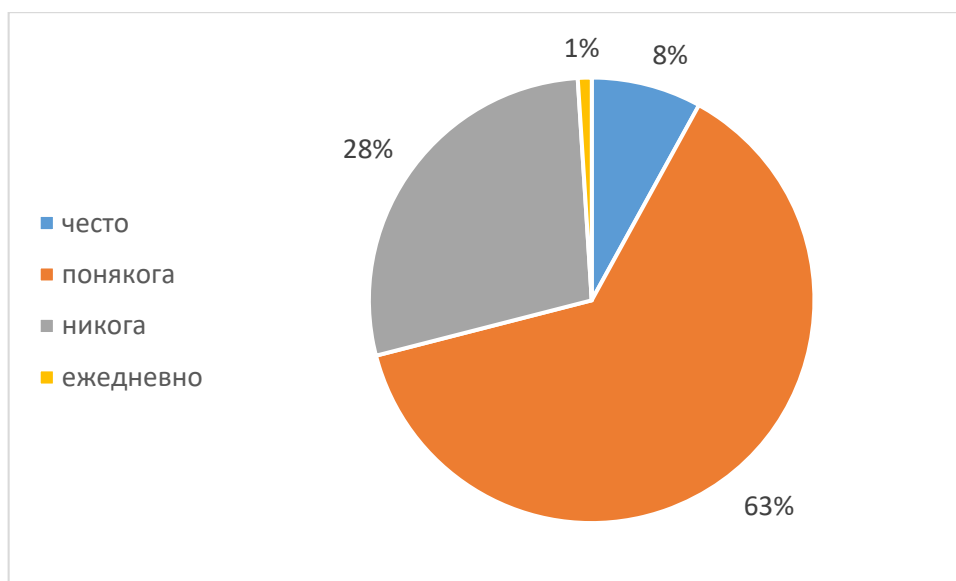
Опитът на учениците с различни видове дискриминация

1. Някога били ли сте обект на дискриминация или свидетел на такава?

72% от учениците са отговорили, че вече са били дискриминирани по някакъв признак. От тях 9% са били обект на дискриминация *често* или *ежедневно*. В повечето от случаите дискриминацията е свързана с *външния вид* (в 26% от отговорите е посочена тази причина), след което се нареждат *различните ценности* (9%), *фамилията* (9%), *възрастта* (7%) и *полът* (7%).

Интересно е да се отбележи, че *расата* (36 отговора от 2388), *физическите недъзи* (38 отговора) и *етническият произход* (48 отговора) са трите най-рядко споменавани причини за дискриминация.

Фигура 11: Били ли сте дискриминирани?

2. Защо някои хора дискриминират другите?

В отговор на въпроса на какви ситуации на дискриминация са били свидетели, учениците посочват различни причини. Най-често коментираните причини са свързани с *външния вид* (общо 52% от отговорилите с *често* и *много често*), след което се нарежда *цветът на кожата* (40%) и *расата* (25%). 10% от учениците много често са били свидетели на дискриминация, основаваща се на цвета на кожата.

Разликата, която се забелязва между причините за дискриминация, от която учениците са били засегнати, и дискриминация, която са наблюдавали, се дължи на следното: дискриминация, свързана с расистки идеи, изглежда се наблюдава по-често в *света*, който учениците виждат (околна среда, медии, Интернет, ...), отколкото в *света*, в който учениците живеят (техният личен опит, тяхното присъствие в Интернет, ...).

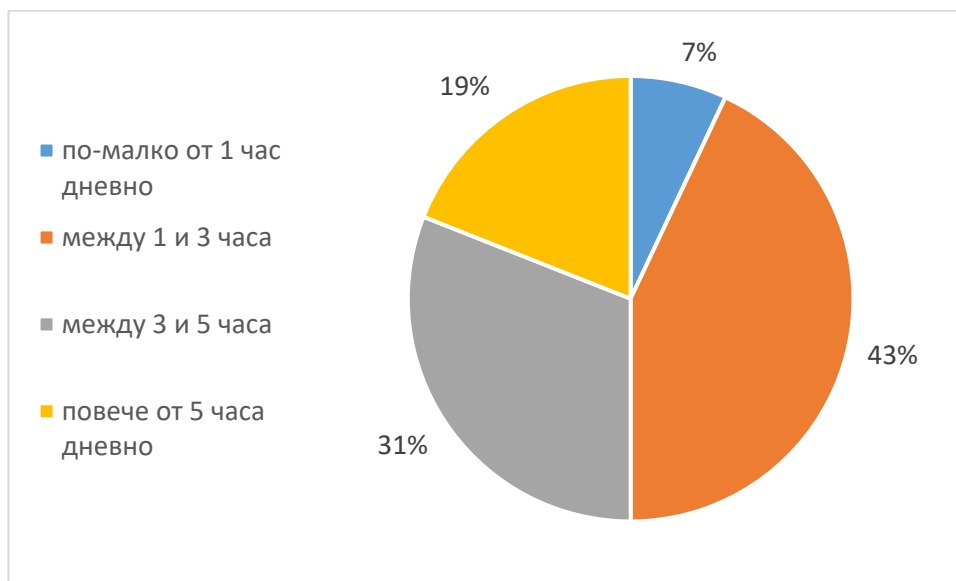
Колкото до причината, поради която някои хора дискриминират другите, учениците са на мнение, че дискриминацията е свързана преди всичко с невежество и тесногърдие.

Опитът на учениците със социалните мрежи, фалшивите новини и материалите, съдържащи насилие

1. Как учениците използват социалните мрежи

Само 7% от учениците използват социалните мрежи по-малко от един час на ден, докато 50% ги използват повече от 3 часа дневно. Отговорите в последната група се разпределят така: 31% от учениците са отговорили, че прекарват средно между три и пет часа в социалните мрежи, а 19% споделят, че прекарват повече от пет часа на ден. Почти половината от учениците (43%) декларират, че използват социални мрежи средно между един и три часа на ден.

Фигура 12: Колко време прекарвате ежедневно в социалните мрежи?

Това време се прекарва в различни социални мрежи и по различни причини: Instagram, най-често използваната социална мрежа (29% *Често*, 61% *Много Често*) е следвана от Youtube (37% *Често*, 48% *Много Често*) и Whats'app (27% и 44%).

Най-малко използвани са Twitter (71% *Никога*, 15% *Рядко*), Discord (68% *Никога*, 15% *Рядко*) и Facebook (32% *Никога*, 37% *Рядко*).

Употребата се променя в зависимост от поставените цели:

За да общуват с връстниците си: Whats'app (74%) и Instagram (52%) са най-често използваните мрежи за комуникация.

За да споделят съдържание: Instagram (78%) за момента заема първо място сред социалните мрежи за споделяне на съдържание, след което се нарежда Whats'app, който получава 39% от отговорите.

За гледане на клипове: За момента най-често използваната социална мрежа за гледане на клипове разбираемо е Youtube (87%). Но и тук Instagram заема водещото второ място с 45%.

За да се информират: Instagram и Youtube отново са на върха, като и двете получават по 47% от отговорите.

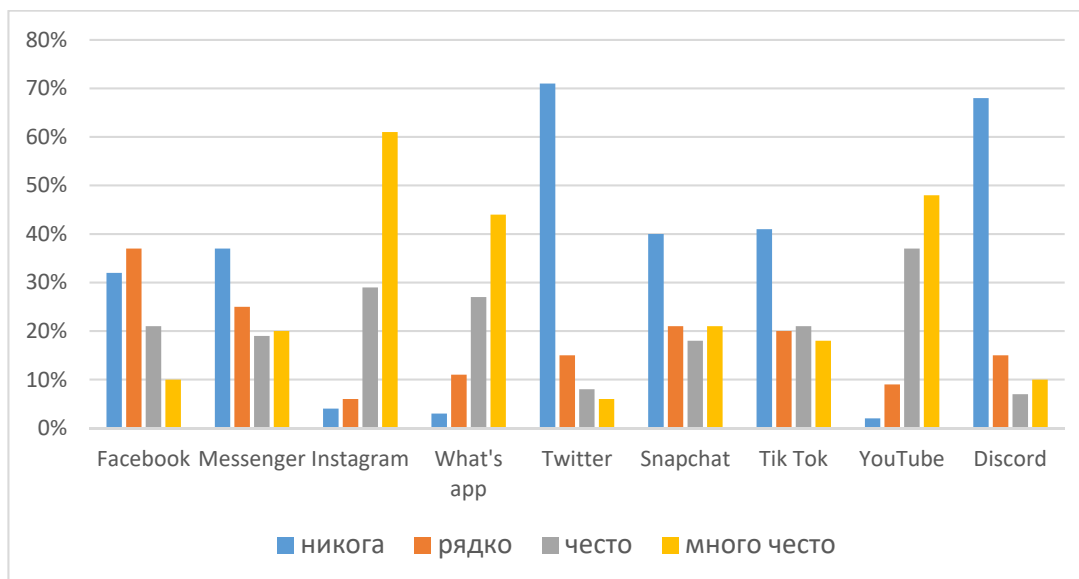
За да изразят себе си: Instagram и тук води сред предпочитанията на учениците (63%), като след него се нарежда Whats'app с 25%.

За прекарване на свободното време: Instagram (79%) и Youtube (64%) са най-често използваните социални мрежи, в които учениците прекарват свободното си време. От друга страна, Twitter (11%) и Discord (8%) са най-малко използваните.

За връзка с учителите: Двете мрежи, работещи на принципа на бързите съобщения, Messenger (28%) и Whats'app (46%), са най-често използваните за комуникация с учителите.

Фигура 13: Кои социални медии използвате? (в абсолютни честоти)

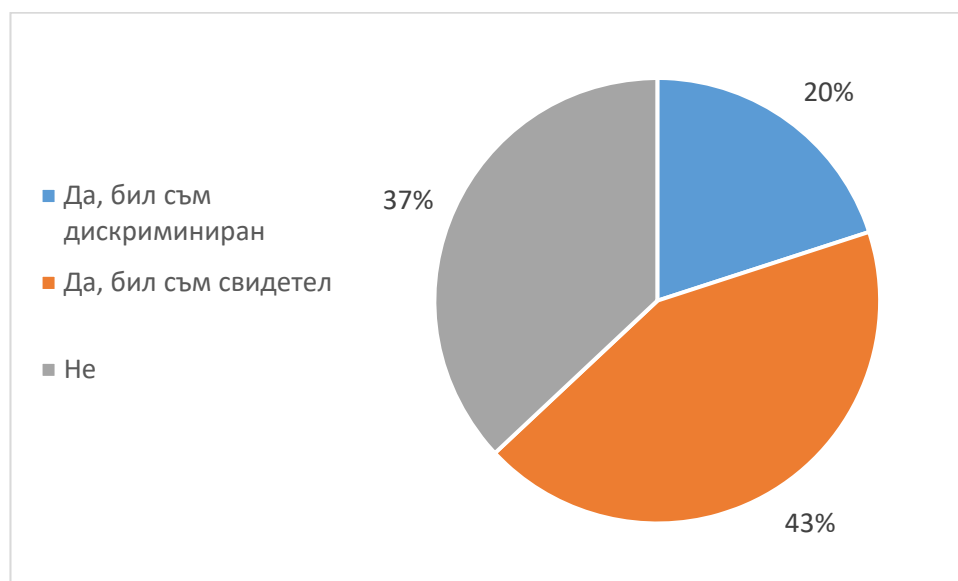
2. Опитът на учениците с фалшивите новини, онлайн речта на омразата и дискриминацията

Според отговорите, които учениците са дали, 20% от тях вече са се сблъскали със ситуации с насилие в социалните мрежи, докато 43% твърдят, че са били свидетели на такова (24% са били свидетели поне 2-4 пъти, 21% - 5 пъти или повече). През трите месеца, предшестващи изследването, повечето от тези ситуации са били свързани със съдържание, насочено към специфични групи като мигранти или членове на ЛГБТИ+ общност.

Проучването даде възможност на учениците да споделят за някои ситуации, в които са били участници или свидетели. По-голямата част от респондентите споделят, че са били свидетели на ситуации, в които други хора са били тормозени или обиждани онлайн. Повечето от тези ситуации са се случили или на техни приятели, или на познати. Други ученици докладват за съдържание със сексуално насилие или прояви на сексизъм (преди всичко насочено към жените). В 15% от отговорите се споменава за ситуации, в които жертвите са били обиждани или дискриминирани заради (предполагаема) принадлежност към нация или раса, или заради цвета на кожата. 8% споделят, че са били свидетели или потърпевши на ситуации, в които към членове на ЛГБТИ+ общността е било насочено съдържание с насилие. Забележително е, че почти всички отговори от Италия се отнасят до една и съща ситуация, в която цветнокожо дете в неравностойно положение е било жестоко тормозено от две момичета в Instagram. В 6% от отговорите се споменават събития с жестокост от страна на полицията, като най-често е цитирано убийството на Джордж Флойд на 25.05.2020 по време на арест от бял полицай в американския град Минеаполис.

Фигура 14: Сблъскали ли сте се с насилствени ситуации в социалните медии?

Според проучването начините, по които учениците реагират на материалите, съдържащи насилие в социалните мрежи, са различни. В ситуациите, в които те са само свидетели, най-честата реакция е това съдържание да се докладва на социалната мрежа (68% от получените отговори). И двете възможности *игнорирам ги* и противоположната *коментирам ги и ги споделям*, получават по 62% от отговорите. В такива ситуации отговорът *обръщам се към родителите ми* получава най-малко точки – 51%.

Когато самите ученици са обект на онлайн тормоз, те най-често се обръщат към родителите си за помощ (61% от отговорите), но също така се консултират и с учителите си (60%) и с отговорните власти (58%).

Познанията на учениците за особеностите на социалните мрежи в дигиталната ера

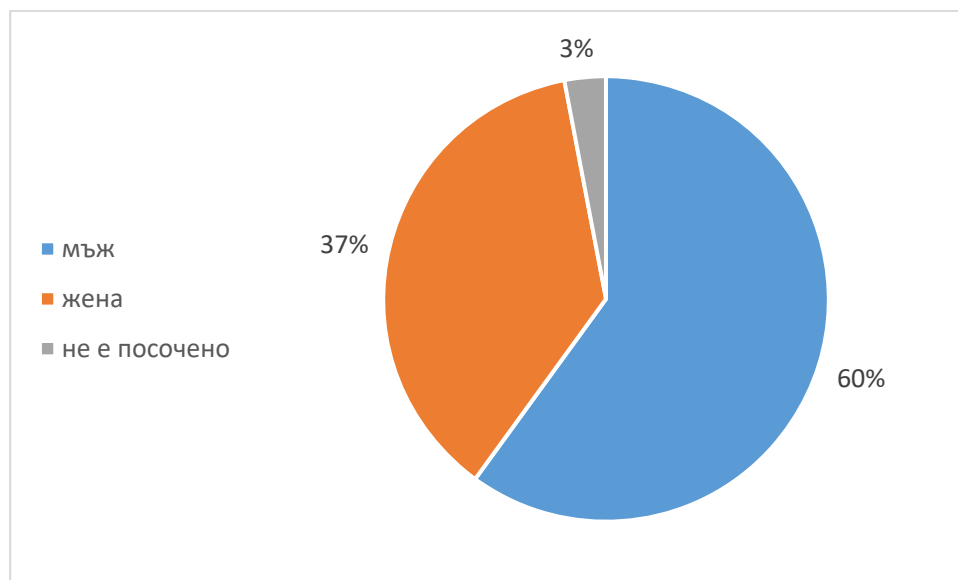
На въпроса дали социалните мрежи улесняват разпространението на фалшивите новини, мнозинството ученици отговарят утвърдително. 95% вярват, че социалните мрежи в действителност улесняват разпространението на фалшиви новини и 91% вярват, че това се отнася за материалите, съдържащи жестокост. Следователно, учениците изглежда са доста наясно с ролята, която медиите играят при разпространението на насилие и на фалшиви новини. Само учениците в Румъния са отговорили по малко по-различен начин от останалите: по-голямата част от учениците от другите страни са избрали да отговорят с много точки (8 от 10) на въпроса дали мислят, че социалните мрежи могат да улеснят разпространението на насилие и на фалшиви новини, докато само 46% от румънските ученици са убедени, че това е така, а дори по-малко от 35%, мислят същото за материалите, съдържащи насилие.

Въпреки това, изглежда че учениците имат доверие на социалните мрежи. На въпроса доколко имат доверие на различни институции, 37% от учениците заявяват, че имат доверие на медиите (телевизия, радио...) и 39% - че имат доверие на социалните мрежи.

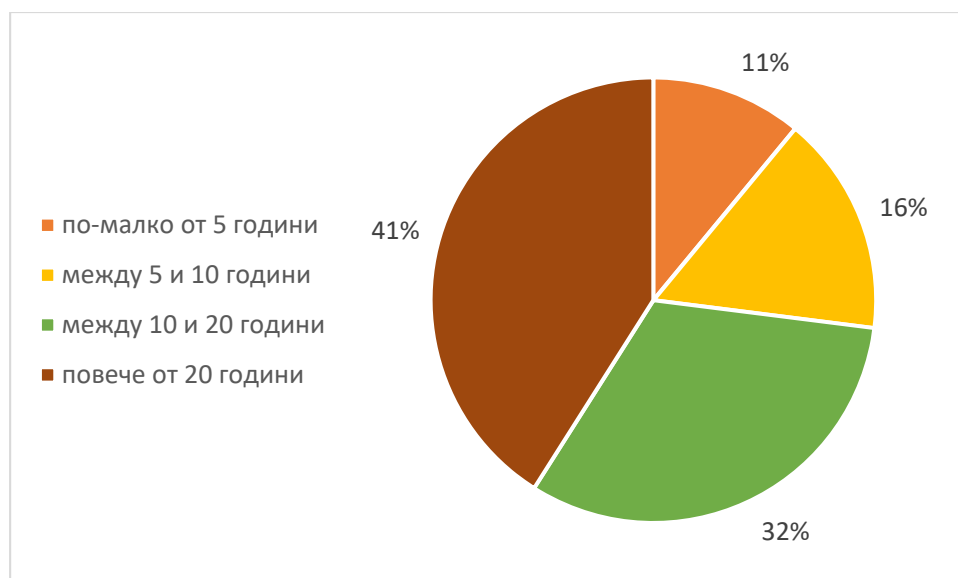
Приложения

Учители

Фигура 15: Пол

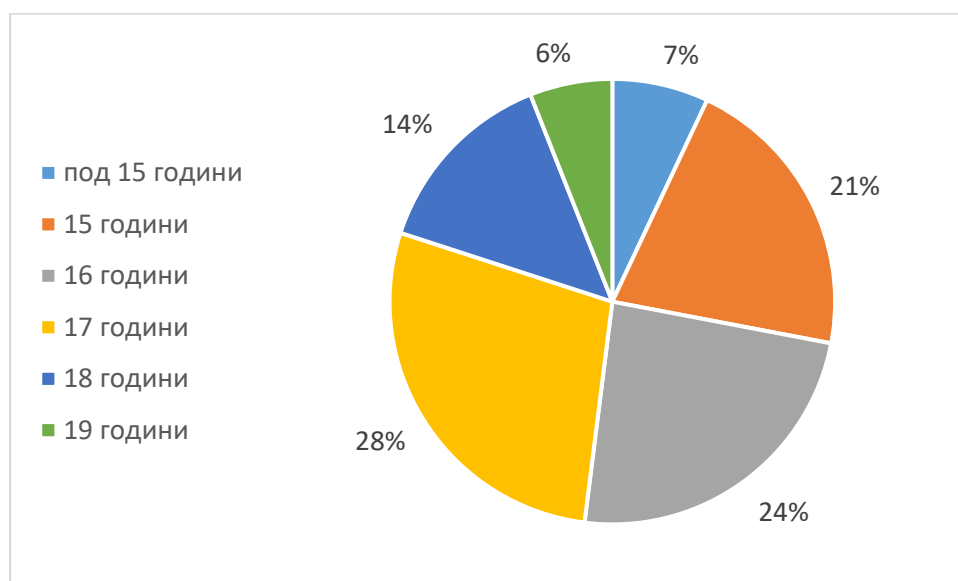

Фигура 16: Педагогически опит

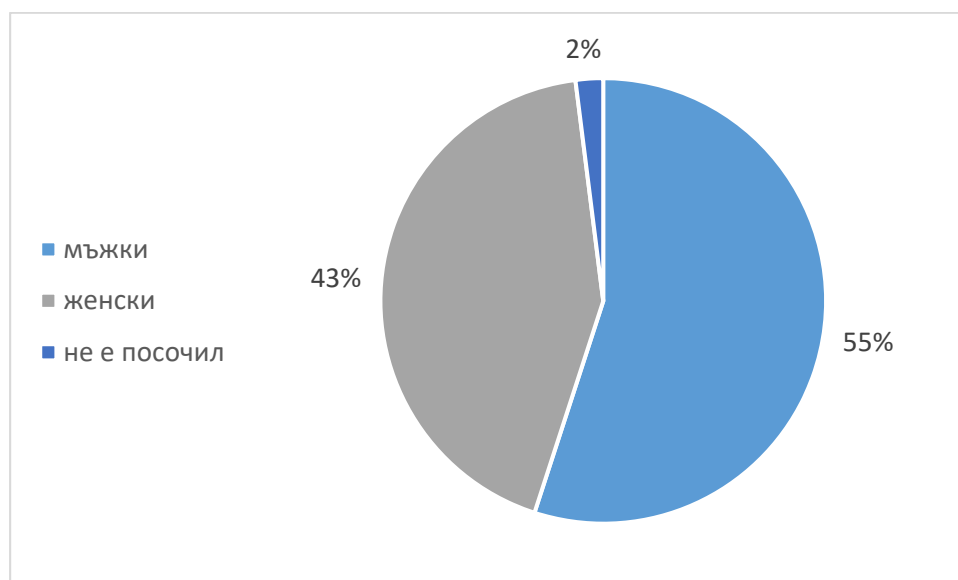

Ученици

Фигура 17: Възраст на участниците в анкетата

Фигура 18: Пол

RAIN.BOW

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

